

ПРИНАДЛЕЖНОСТ И ОТЧУЖДЕНИЕ В ТВОРЧЕСТВОТО НА ПАЛЕСТИНСКИЯ ПИСАТЕЛ ГАСАН КАНАФАНИ

*Хайри Хамдан**

AFFILIATION AND ALIENATION IN THE WORKS BY THE PALESTINIAN WRITER GHASSAN KANAFANI

Khayri Hamdan

Abstract: Ghassan Kanafani is a Palestinian novelist whose works were translated into dozens of foreign languages and gained international recognition. He was born in 1936 that was the year of The Great Palestinian Revolt. The author constantly returned to this date in his books because of its importance in the modern history of the Palestinian people. The emigration from his early childhood also left a strong imprint on his creativity. The alienation and the threat of death during the extraordinary military events that took place in his hometown of Acre, as well as his early diabetes deeply affected him. They led Kanafani to believe that his death was inevitable. Nevertheless, he masterfully took advantage of Western literary devices to describe the reality of the Arab world and, in particular, the everyday life of the Palestinians and their survival after long wars and losses. The present paper discusses his several works that reveal a loss of identity as a consequence of alienation, and invoke readers not to remain isolated and indifferent to the fate of others and to be brave enough to change their life path, despite all the obstacles.

Keywords: Kanafani, Affiliation, Alienation, Identity, Desert, Haifa, Acre.

Акра – роден град и първо пристанище

Гасан Канафани е роден през 1936 г. в палестинския град Акра, в мюсюлманско семейство от средната класа. Баща му бил адвокат, работил по онова време в град Яфо, арестуван неведнъж поради активната си дейност срещу английското попечителство над Палестина, а по-късно и срещу израелските окупационни сили. Годината на раждането на Канафани съвпада с избухването на Великото арабско въстание (1936 – 1939). По-късно авторът решава да се върне към тази дата в творчеството си поради значимостта ѝ в съвременната история на палестинския народ. Въстанието било съпроводено от национални стачки, които замразили обществения и търговски живот в продължение на шест месеца, но английските войски успели да озаптят въстаниците, възползвайки се от цялата си налична военна мощ. Англия тогава се готвела да преотстъпи палестинските територии на евреите и била готова на всичко за изпълнението

* **Хайри Хамдан** – докторант в катедра „Арабистика и семитология“, ФКНФ, СУ „Св. Кл. Охридски“, e-mail: khairi.hamdan@gmail.com

на своя план. Били избити повече от пет хиляди палестинци, въоръжени само със стари пушки от времето на османската епоха, ранени били близо 15 хиляди мирни граждани и 6 хиляди военнопленници (Ашур 1981, 19–20).

Канафани получил добро възпитание в елитни училища, където усъвършенствал основните западни езици – английски и френски, освен арабския. Скоро след това той бил принуден да напусне родината заедно със семейството си поради войната и създаването на държавата Израел върху останките на градовете Акра, Яфо и други. Този период от детството на автора изиграл съществена роля в живота му и определил неговия начин на мислене. Канафани отказвал да признае поражението и продължавал да вярва в скорошното разрешаване на конфликта в региона, съответно и в завръщането му в родния град Акра. Личните впечатления, придобити през детските години в Акра и Яфо, го преследват през целия му творчески живот и стават вдъхновител не само за художествените произведения. Присъствието им се наблюдава също така в аналитичните статии и изследвания на автора.

Емиграцията се случила неочаквано и мигновено. За много кратко време бащата на Канафани събрал малко вещи и натоварил всичко в камион. Младият Гассан дори още не бил успял да се настани удобно, когато колата потеглила към северната граница с Ливан. Този ключов елемент е описан в разказа на писателя „Земята на тъжните портокали“ (1962, أرض البرتقال الحزين), който носи и заглавието на сборника му с разкази¹. Отчуждението и заплахата от смърт при извънредните военни събития в родния му град, както и ранното му заболяване от диабет, изграждат у автора усещане за възможна скорошна гибел. Това го кара да пише трескаво през цялото време на своя кратък живот, за да успее да документира видяното чрез различни литературни жанрове. Западното образование и познаването на чужди езици му помага да използва различни съвременни литературни похвати в своето творчество. Той става истински новатор в различни литературни жанрове и полага големи усилия за отразяване на палестинската кауза чрез своите произведения. Цялото му съзнание до последния дъх е насочено към намиране на адекватен отговор на големия въпрос за екзистенциалността на палестинския народ (Ал-Харши 2019).

Поради марксистките си идеи Канафани е бил убеден, че ислямските лидери са отговорни до голяма степен за националното поражение, и отказвал да приеме тяхната доктрина и оповаване на всевишната божествена сила, която е способна да осигури желаната победа. Канафани силно вярвал във въоръжената съпротива и подкрепял максимата, която гласи: „Отнетото със сила може да се завоюва единствено със сила“. Авторът успял да изтъкне основните особености и характеристики на тази тематика чрез изискан литературен език, без да допуска тривиални директни послания. Той се заел със сложни задачи за анализиране на най-малките невидими детайли в живота на палестинците, свързани с традициите, обичаите, начина на мислене и реакциите им. През краткия период

¹ Сборникът е преведен на български език от Ганка Петкова през 1982 г.

от своето съществуване той предложил нови формули в изкуството, които не били познати дотогава.

Начинът на мислене на Канафани е напълно освободен от традиционните лозунги, широко разпространени през онзи период. Мнозина обикновени хора и интелектуалци обвързвали изхода от кризата с арабските национални движения и стремежа към осъществяване на независимостта единствено с божията воля. Това състояние допринасяло за регрес и капсулиране на арабските общества. Отказът да признае поражението и последствията от окупацията като необратим факт довеждат в крайна сметка до гибелта на писателя. Той е взривен в колата си заедно със своята племенница Ламис в Бейрут на 8 юли 1972 г.

Акра е не просто родно място и пристанище за големия автор. Градът-крепост бил символ на кръстопът и труден избор, завръщането към който очевидно било невъзможно. Затова Акра се превръща в символ на сигурността и спасението, който Канафани често въвежда в своите творби. Акра е древен град, основан през трети век преди новата ера. Първото му наименование било Акко, дадено от Ханааните, и означава „топъл пясък“, намиращ се на източния бряг на Средиземно море и на 181 км от свещения град Йерусалим. Израелските власти положили огромни усилия, за да лишат града от неговия арабски облик, забранили ремонтните работи на старите жилища и изграждането на нови, сменили имената на улиците и забележителностите на града с еврейски такива. Въпреки всичко това ЮНЕСКО през 2001 г. издаде становище за града като защитен град в качеството му на световно историческо наследство. В Акра се намира и молитвен център на вярващите и последователите на бахайската вяра.

Падането на Акра, както и на другите градове по брега на Средиземно море, а по-късно и във вътрешността на Палестина, не било очаквано и изненадало мнозина палестински граждани. Въпреки че шокът бил огромен, град Акра бил символ на устойчивост. Дори Наполеон Бонапарт не успял да превземе града крепост през 1799 г. (Каркут 2005, 42). Този исторически град е устоявал пред много завоеватели, но в крайна сметка бил окупиран и превзет от израелските войски.

Идентичността в творчеството на Канафани

Идентичността се свързва със спецификата на съществуването на нейния носител, но същевременно със самоосъзнатостта на това съществуване. Въпросите, свързани с културната и социална идентичност, се анализират в първите творби на Канафани. В тази насока ще разгледаме пиесата „Пророкът и шапката“ (القبة والنبي), която дълги години не намира отклик в литературните среди, за разлика от останалите творби на автора. Но в нея са отразени дълбоките философски размисли на писателя, свързани с идентичността и търсенето на Аза на индивидуално и обществено ниво. Пиесата е написана през 1967 г. и е публикувана в списание „Палестински въпроси“ (شؤون فلسطينية) за първи път през 1973 г. след смъртта на автора.

Според Джабра Ибрахим Джабра театърът има съществена роля в творчеството на Канафани, тъй като драматичното писане е предоставило възможност на автора да изрази емоционалния си вътрешен заряд, свързан с отечеството, а и не само него. Той търсел начини да потвърди личностната си идентичност, така и идентичността на писател, политик и гражданин. Именно чрез театъра той е успял да събере тези идентичности в едно цяло (Джабра 2015, 12). В тази пиеса сме свидетели на една абсурдна ситуация, при която главният герой е обвинен в убийството на „нещо“. По-късно се установява, че нещото е извънземно и не е мъртво. То не диша, не знае какво е любов или жена. Въпреки всичко това, обвинението остава. Главният герой продължава да е анонимен, както и всички действащи лица. Той се опитва да защити нещото със своята шапка, докато то се опитва да разбере тайните на човешката раса. Отказва да го издаде, въпреки примамливите предложения от страна на любимата, която е бременна, и натиска на съдиите.

Писателят се идентифицира в пиесата със своето време, дори когато става дума за извънземен, който поставя човешките норми и принципи на изпитание. Нещото, покрито с шапката на пророка, става свидетел на алчността на човешката раса, която търси предимно материална изгода. Главният герой остава верен на своя извънземен приятел, отказва да го продаде и се превръща в пророк. В пиесата обвиняемият търси обещания рай на земята, която е изгубената човешката мечта. Затова извънземното се обръща към обвиняемия като към истински пророк, но допълва своята изповед с въпросите. Тези въпроси издават авторския стремеж към един по-добър свят, който е равен на земния рай и е далеч от невидимите небесни мечти и обещания. Неговият свят е могъщ и справедлив. Там всички граждани могат да се идентифицират.

Същевременно в пиесата се изтъква професионалната безпомощност на двамата съдии. Те не могат да докажат смъртта на нещото при липса на кръв. Идеята за удушаване също е безполезна, тъй като нещото не се нуждае от въздух. Единственото, от което той има нужда, е вода. Този индивид дори не се нуждае от друг пол за размножаване, тъй като процесът е възможен чрез засаждане на част от „тялото“ му за продължаване на „рода“ и създаване на потомството (Ал-Хашаб 2012, 162). Така писателят се опитва чрез жанра на абсурда да открие един по-добър земен свят.

Романът „Мъже в слънцето“ (رجال في الشمس، 1963) е най-прочутата творба на Канафани, която е преведена на много западни езици, включително и на английски език от Хилари Килпатрик през 1985 г. По него са снимани игрални филми в различни вариации. В романа всеки главен герой търси своята идентичност и принадлежност по свой начин. Така например образът на Салим, който е напълно нестандартна личност, се появява още на първите страници. Той работи като учител в единственото училище в селото и се противопоставя срещу идеологията, доминираща в арабското общество през онзи период. В един момент кметът се обръща към него с молба да оглави петъчната молитва заради болестта на имама. Салим му отвръща, че е учител и не знае как се извършват

молитвените ритуали, но е готов да брани селото при евентуално нападение, тъй като отлично се справя с пушката. По-късно учителят загива трагично на бойното поле. Тялото му остава завинаги там така, както той живял без да опознае вкуса на горчивия колониализъм. В творбата писателят споделя своето виждане за съпротивата, надявайки се да промени традиционното общество. Той шокира обикновения читател и дава крила и кураж на младите палестинци, за да се борят за свободата си. Според него не бива да се продължава с оплакване и самосъжаление, а единствено съпротивата е способна да избави народа от статуквото.

Този роман се възприема като одисеята на самия Канафани, неговото пътешествие към болката и ада. Той представя три палестински поколения, които са принудени нелегално да пресичат кувейтската граница с надеждата да намерят работа и да помогнат на семействата си. Сред персонажите е трафикантът Абу ал-Хайзаран, който е най-яркото олицетворение на липсата на каквато и да е идентичност. Загърбил достойнството си, той събира представители на три поколения, за да преминат нелегално иракско-кувейтската граница. За целта се налага да пропътуват сто и петдесет километра в сърцето на пустинята през деня, рискувайки живота си. Абу Кайс, Асад и Маруан са поредните кандидат-емигранти към богатия Кувейт, където всеки един от тях мечтае да стигне и да започне нов живот. Водачът ги принуждава да се скрият във вътрешността на празната цистерна, където температурата се вдига до много високи нива. Според трафиканта от тях се иска единствено да издържат няколко минути, докато успее да оформи и легализира документите на камиона на едната граница, след това и на другата.

Още при първата среща с тримата мъже Абу ал-Хайзаран се представя за успял човек, който е способен да избави групата от мизерията в Ирак, за да премине безпроблемно към другата страна на „действителността“. Изпитанието е непоносимо трудно за всички. Самият трафикант споделя, че „камионът се превръща в горещ тиган, способен да изпържи всяка плът в него, но е единствен превоз към желаната дестинация“ (Канафани 1963, 38). В пустинията няма правила и милост, няма място за случайности, всяка грешка е фатална и последна. Изборът на тримата мъже е окончателен, въпреки колебанието и страха. Заедно със своя водач те се оказват под палещото слънце, наподобяващо ад. Граничарите на свой ред са олицетворение на ангелите. Единствено те могат да пропуснат камиона убиец или да го забавят за няколко минути, които са достатъчни да довършат тримата мъже, затворени в горещия тиган. Мъжете се намират в доста опасна ситуация и знаят, че през цялото време рискуват живота си в името на една абсурдна мечта. Те са наясно с цената на това пътешествие, тъй като нямат друга алтернатива пред мизерията и глада.

Абу ал-Хайзаран успява да продаде надежда, но не е наясно със своята мисия. Въпреки това той предусеща, че вървят направо към самото ядро на слънцето, независимо дали ще успеят в крайна сметка да преминат финалната линия. Водачът не се предава до последно и се обръща към Господ, в който

дори не вярва, моли го за помощ поне този път да му даде своята благословия да стигне до хълма отвъд границата. Молитвите му ехтят в пустошта, сблъскват се с огнения асфалт, а адът в цистерната безпощадно задушва и пържи живата плът на спътниците му, скрити в него (Канафани 1963, 38).

Светът в този роман е жесток. Водачът и тримата му спътници са отчуждени и са изгубили всякакви адекватни връзки с обществото. Канафани пресъздава едно микрообщество, способно да привлече към себе си изгубените души в опит да се избавят от своята реалност. Обаче избраната посока е погрешна, тъй като решението се намира там, където са родени представителите на това общество, а именно в окупираната родина. Авторът се опитва да намери баланс между физическото и психологическото отчуждение, като разглежда биографията на всеки един от мъжете, тръгнали по следите на недосегаем оазис. Измисленото общество в творбата е изградено на различни нива, където висшите същества изяждат по-нисшите. Плъховете са навсякъде и дебнат по-слабите още в първия участък на пътя между Йордания и Ирак. Животните стават прекалено едри и ненаситни и знаят как да приспят жертвата, докато настъпи време за поробване. Водачът на камиона е най-увереният „плъх“, тъй като говори на разбираем език със своите жертви, които осъзнават това, но предпочитат да рискуват, вместо да попаднат между челюстите на още по-жестоки хищници (Канафани 1963, 33).

Отчуждението в творчеството на Канафани

За разлика от повечето свои съвременници, Канафани майсторски успява да се възползва от западните литературни прийоми, за да пресъздаде реалностите на арабския свят и в частност палестинското битие след поредица войни и загуби в романа „Каквото ви остана“ (1966، ما تبقى لكم), преведена на английски език от Мей Джайуси и Джеръми Рийд през 1990 г. Още в предговора към книгата авторът посочва основните си персонажи: пустиня, време и трима граждани. Сред тях са Хамид и Мариам (брат и сестра), както и Закария. Последният е твърде сложна личност, която олицетворява едновременно образа на угнетен гражданин и предател.

В романа времето като цяло протича еднакво за всички герои, тъй като стенният часовник не спира да тиктака, отразявайки тишината и застоя. На няколко места в творбата часовникът се сравнява с ковчега, в който от десетилетия са погребани мечтите и илюзиите на един народ. Това сравнение се оказва знаково, тъй като единственият път за спасение на героите, които търсят някаква промяна, е освобождаване от този часовник. Така например Мариам променя течението на времето и решава своята съдба, като наказва Закария, който настоява да наложи своята воля. Жаждата за живот и майчинство я подтиква към действие и ново начало (Канафани 1966, 86).

Брат ѝ Хамид е с десет години по-млад от нея, но успява да опази честта на сестра си цели две десетилетия. Той не се жени и остава свързан с миналото, когато се разделя с майка си. Тя заминава отвъд река Йордан, докато Хамид заедно със сестра си Мариам и леля им тръгват към Газа. В творбата често се повтаря фразата: „Ако майка ми беше тук!“ Но нея я няма и през цялото време

децата ѝ не успяват да комуникират с нея. Накрая тя им изпраща послание чрез радиото. Хамид го чува и решава да прекоси пустинята, за да се срещне с майка си. Навлизайки в пустинята, той вече няма нужда от онзи часовник, тъй като премахва властта на времето, прекъсвайки всякакви връзки с миналото. Героят пречупва тази зависимост и тръгва към бъдещето, осъзнавайки, че го дебнат различни заплахи сред необятната пустиня. Самата пустиня води дълъг диалог с него и му дава възможност да опита своя шанс за оцеляване, въпреки че е ненаситна за жертви и търси нови кандидати за смърт.

В романа авторът често смесва миналото и настоящето и използва потока на съзнанието, за да анализира проблемите на палестинското общество в условията на изгнание, включително интимните връзки, плътските отношения и др. Това може да се наблюдава в откровения разговор между Хамид и Мариам, която успява да обърка своя брат и го пита дали е бил с жена. Този въпрос е равен на плесница за Хамид, а тя продължава да гледа към долната половина от тялото му, която е добре увита с хавлия след банята. В този деликатен разговор Мариам изправя брат си пред вечните въпроси на човешкото битие (Канафани 1966, 51). Авторът не спестява нищо пред своите читатели и не се спира пред табута, изникващи като непреодолими скали пред обществото. Мариам приближава четирийсетте години, разбира и обича своя брат. Тя знае, че Закария, който бил принуден да се ожени за нея след забременяването ѝ, не притежава почтеност. Той е предал един революционер, ликвидиран пред очите на брат ѝ Хамид. Самата Мариам не е имала избор, предала се в ръцете на този мъж, когато решил да утоли жаждата си от нейното тяло, и не го отблъснала, защото и тя е била жадна за любов и интимност (Канафани 1966, 52).

Тази тема рядко се среща в арабската литература поне през онзи период от време. Канафани връща своя герой Хамид към мъчителните спомени, свързани със загиналия във войната през 1948 г. баща. Героят си спомня, как бащата прегръща тънката талия на майка му в леглото, докато те се любят срещу стенния часовник в един интимен момент. Друг път в съзнанието му изниква безжизнената ръка на бащата, носен от малцина мъже. В тези две сцени любовтта се слива със смъртта. Над леглото на отсъстващите родители Хамид окачил часовник, отчитащ nihilизма на сегашното време, а то е било в пълен застои (Канафани 1966, 52–53).

Страховете и отчуждението се усещат в преплетените линии на творбата, маскирани понякога в тежкото мълчание, друг път в действията, свързани със насилие и убийство. Според автора това са неминуеми последствия от поражението и безсилието на хората. Традиционно жената е жертва при доказване на позорните постъпки, но героинята на Канафани отказва да абортира, макар добре да осъзнава нуждата от кръв за измиване на безчестието. В един момент у нея се влива загадъчна и мистична сила. Мариам отмъщава за своята накърнена чест, като решава да забие кухненския нож в слабините на бащата на нероденото си дете, защото той не желал да храни още едно гърло. Убивайки го, тя се отървава от поредния предател в живота ѝ.

Заклучение

В анализираниите творби Гассан Канафани показва, че отчуждението води до загуба на идентичността. Героите му търсят спасение поединично, затова те са осъдени на гибел. Символично е, че авторът въвежда образите на слънцето и пустинята, смятани за класически архетипи в арабската литература. В романа „Каквото ви остава“ слънцето е милостиво, предрича утро и освобождение от оковите на миналото, но в творбата „Мъже в слънцето“ то е олицетворение на гибелта. Едните герои превъзмогват себе си и се доверяват на пустинята и на палещите лъчи на слънцето, а другите герои, които не желаят промяна и остават зависими от миналото и диктата на настоящето, биват забравени и не успяват да преминат отвъд опасностите. Канафани подканва своите читатели да не остават безразлични към съдбата на другите и кризата в региона и да тръгнат по пътя на промяната, въпреки обстоятелствата.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ашур 1981: Р. Ашур. Пътят към другия лагер. Бейрут: Дар ал-Адаб, 1981. // Ashur 1981: R. Ashur. Al-Tariq ila al-khaima al-ukhra. Beirut: Dar Adab, 1981. // عاشور، رضوى. الطريق إلى الخيمة الأخرى. بيروت: دار الآداب، 1981

Джабра 2015: Дж. И. Джабра. Предговор към пиесите на Гассан Канафани. Том 3. Аман: Ар-Римал, 2015. // Jabra 2015: Muqaddima lil-amal al-masrahiyya li-Ghassan Kanafani. Volume 3. Amman: Dar al-rimal, 2015. // جبرا، إبراهيم جبرا. مقدمة للأعمال المسرحية لغسان كنفاني. المجلد الثالث. عمان: دار الرمال، 2015

Канафани 1963: Г. Канафани. Мъже в слънцето. Бейрут: Усама Мулад, 1963. //Kanafani 1963: G. Kanafani. Rijal fi al-shams. Beirut: Usama Mulad, 1963. // كنفاني، غسان. رجال في الشمس. بيروت: أسامة، 1963. مولاد، 1963

Канафани 1966: Г. Канафани. Каквото ви остана. Бейрут: Асоциация на арабски проучвания, 1966. // Kanafani 1966. Ma tabaqq lakum. Beirut: Muassasat al-abhath al-arabiyya, 1966. // كنفاني، غسان. ما تبقى لكم. بيروت: مؤسسة الأبحاث العربية، 1966

Каркут 2005: З. Каркут. Митът и истината в съвременната арабска история. Кайро: Мадбули, 2005. // Qarqut 2005: Z. Qarqut. Al-Ustura wa al-haqiqa fi al-tarikh al-arabi al-hadith. Cairo: Madbuli, 2005. // قرقوط، ذوقان. الأسطورة والحقيقة في التاريخ العربي الحديث. القاهرة: مكتبة مدبولي، 2005

Ал-Хашаб 2012: У. ал-Хашаб. Драматичната реакция в театралните текстове на Гассан Канафани. – Във: Научно списание на Тикритския университет, 19, 1: 2012, с.162-172 // Al-Khashab 2012: W. Al-Khashab. Radd al-fil al-dirami fi nusur masrahiat Ghassan Kanafani. In: Scientific Journal of Tikrit University, 19,1: 2012, pp. 162-172 //

الخشاب، وجدان. رد الفعل الدرامي في نصوص مسرحيات غسان كنفاني. في: مجلة جامعة تكريت للعلوم، المجلد 19، العدد 1 كانون الثاني، 2012، ص 162-172

Ал-Харши 2019: Н. ал-Харши. Реторика на смъртта при Гассан Канафани. – Във: Ал-Кудс ал-араби, 21.2: 2019. // Al-Harshi 2019: Balaghat al-maut inda Ghassan Kanafani. In: Al-Quds al-arabi, 21.2: 2019 // الحرشي، ناصر. بلاغة الموت عند غسان كنفاني. في: القدس العربي، رقم الإصدار 21.2: 2019

Retrieved December 1, 2020 from <https://www.alquds.co.uk/%D8%A8%D9%84%D8%A7%D8%BA%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%88%D8%AA-%D8%B9%D9%86%D8%AF-%D8%BA%D8%B3%D8%A7%D9%86-%D9%83%D9%86%D9%81%D8%A7%D9%86%D9%8A>